

Urszula Wróblewska

„Tydzień Dziecka”
– idea korczakowska w międzywojennym Białymstoku

Wprowadzenie

Okres międzywojenny był czasem intensywnej i wzmożonej pracy oświatowej, wychowawczej i edukacyjnej na wszystkich poziomach i płaszczyznach życia społecznego. Z chwilą odzyskania niepodległości na nowo ożyły dyskusje i postulaty dotyczące kierunku oraz znaczenia oświaty w tworzeniu nowego modelu społeczeństwa. Przez okres międzywojenny próbowano wyrównać kontrasty pomiędzy wschodnią a zachodnią częścią Polski, które były konsekwencją polityki państw zaborczych¹. Uważano, że oświata przyczyni się do scalenia zróżnicowanego poprzez rozbiory narodu oraz umożliwi nadrobienie zaległości w rozwoju Polski. Utrudnieniem w odbudowie i stabilizacji państwa były skomplikowane warunki społeczne (m.in.: wysoki poziom analfabetyzmu, niski stan higieny, trudności materialne i mieszkaniowe, złe warunki socjalne, wysoki wskaźnik śmiertelności dzieci i młodzieży), które ograniczały wszelką

¹ Szczególnie obszar województw wschodnich jako ziemie byłego zaboru rosyjskiego był zaniebdany i zacofany w zakresie szkolnictwa. Przyczyną dysproporcji rozwoju szkolnictwa ziem polskich była polityka państw zaborczych. Na terenach zaboru rosyjskiego władze carskie nie wprowadziły obowiązku szkolnego. W zaborze austriackim zgodnie z Konstytucją z 1850 roku obowiązywał przymus szkolny. Galicyjski Sejm Krajowy w 1895 roku uregulował obowiązek uczęszczania do szkół przez 6-7 lat. Na terenie Królestwa Kongresowego nie był przestrzegany obowiązek szkolny dla dzieci w wieku od 6 do 12 lat, który został zatwierdzony jeszcze w 1808 roku przez Izbę Edukacyjną w Księstwie Warszawskim. Obowiązek szkolny wprowadzany przez państwa zaborcze był jednym z elementów polityki asymilacyjnej, ale zwiększał rozwój prywatnych i państwowych seminariów nauczycielskich. Zob. M. Pęcherski, M. Świątek, *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917-1977. Podstawowe akty prawne*, Warszawa 1978, s. 21.

aktywność, a w szczególności hamowały naturalne możliwości rozwoju dziecka. W celu poprawy warunków korzystano z osiągnięć europejskich, które ugruntowały się na polu oświatowym na przełomie XIX/XX wieku. Prowadzone badania z zakresu wychowania były związane z rozwijającą się wówczas psychologią rozwojową i wychowawczą, socjologią wychowania i filozofią². Przedstawiciele pedagogiki w II Rzeczypospolitej wypracowali własne innowacyjne koncepcje i dorównywali w swoich osiągnięciach pedagogom zachodnim. Wśród najwybitniejszych reprezentantów okresu międzywojennego należy wymienić m.in.: Marię Grzegorzewską, twórczynię naukowych podstaw pedagogiki specjalnej; Helenę Radlińską prekursorkę pedagogiki społecznej i teorii oświaty dorosłych; Floriana Znanięckiego, twórcę socjologii wychowania jako naukowej dyscypliny pedagogicznej. W panteonie najznakomitszych pedagogów był niewątpliwie Janusz Korczak (Henryk Goldszmit)³ – lekarz, wychowawca, pedagog, założyciel domów wychowawczych dla dzieci osieroconych, twórca systemu opiekuńczo-wychowawczego. Przedstawiciel kształtowanego w pedagogice kierunku

² W okresie międzywojennym w dziedzinie psychologii rozwojowej i wychowania duże znaczenie miały prace badawcze m.in.: Józefy Joteyko (1866-1928), Stefana Baleya (1885-1952), Stefana Szumana (1889-1972), Władysława Witwickiego (1878-1948), Stefana Błachowskiego (1889-1962) czy Alberta Dryjskiego (1889-1956). Wybitnymi przedstawicielami kierunku pedagogiki socjologicznej byli m.in.: Helena Radlińska (1879-1954), Zygmunt Mysłakowski (1890-1971), Florian Witold Znanięcki (1882-1958), Jan Stanisław Bystroń (1892-1964), Józef Chałasiński (1904-1979). Wśród twórców koncepcji wychowania o treściach ideologicznych należy wymienić chociażby Lucjana Zarzeckiego (1873-1925), Sławomira Czerwińskiego (1885-1931), Kazimierza Sośnickiego (1883-1976). W okresie międzywojennym równoległe z rozwojem pedagogiki biopsychologicznej i pedagogiki socjologicznej rozwijał się trzeci kierunek – pedagogika kultury, której reprezentantami byli: Bogdan Nawroczyński (1882-1974), Sergiusz Hessen (1887-1950), Bogdan Suchodolski (1903-1992). Największy dorobek badawczy w zakresie organizacji i ustroju szkolnego osiągnął Marian Falski (1881-1974), natomiast problematyką kształcenia i doskonalenia nauczycieli zajmowali się m.in. Henryk Rowid i Józef Mirski, tworząc podstawy pedeutologii. Do rozwinięcia badań w dziedzinie historii oświaty i wychowania przyczynili się Stanisław Kot (1885-1976), Stanisław Łempicki (1886-1947), Łukasz Kurdybacha (1907-1972), Józef Lewicki (1882-1942), Hanna Pohoska (1895-1953), Stefan Truchim (1896-1967), Kazimierz Konarski (1886-1972), Stanisław Tync (1889-1964) czy Zygmunt Kukulski (1890-1944). Zob. F. Araszkiewicz, *Idealy wychowawcze Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1978; L. Chmaj, *Kierunki i prądy w pedagogice XX w.*, Warszawa 1964; K. Sośnicki, *Rozwój pedagogiki zachodniej na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1967; K. Jakubiak, *Dążenia do wzmocnienia funkcji wychowawczej szkoły w pedagogice II Rzeczypospolitej*, [w:] *W kręgu dorobku edukacyjnego II Rzeczypospolitej*, K. Jakubiak, T. Maliszewski (red.), Kraków 2011.

³ Na temat życia, postaw i działalności Janusza Korczaka zob. m.in.: J. Korczak, *Pamiętnik i inne pisma z getta*, Warszawa 2012; J. Olczak-Ronikier, *Korczak, Próba biografii*, Warszawa 2011; M. Falkowska, *Rodowód Janusza Korczaka*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1997, nr 1; M. Jaworski, *Janusz Korczak*, Warszawa 1973; M. Falkowska, *Kalendarz życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*, Warszawa 1989; W. Okoń, *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, Warszawa 1993, s. 220-245; *Janusz Korczak 1878 – 1942: materiały bibliograficzne*, oprac. J. Bieńczycka, Wrocław 1978.

biopsychologicznego, który utożsamiał proces wychowania ze swobodnym i naturalnym rozwojem dziecka oraz zwolennik ruchu Nowego Wychowania opartego na postulatcie pajądocentryzmu⁴. Korczak wierzył, że świat można zmienić na lepszy tylko poprzez dzieci i ich godne wychowanie. Propagując idee Nowego Wychowania, popierał poglądy m.in.: Herberta Spencera, Fredricha Froebła, Ellen Key, Johna Dewey'a, Marii Montessori. Był zafascynowany praktyką Johanna Heinricha Pestalozziego oraz progresywizmem pedagogicznym. Jako jeden z czołowych przedstawicieli międzywojennej polskiej myśli pedagogicznej walczył o emancypację dziecka, o jego samostanowienie i poszanowanie jego praw. Zaangażowany w pracę społeczno-oświatową, działał w ramach Uniwersytetu Latającego, Warszawskiego Towarzystwa Kolonii Letnich i Towarzystwa Higienicznego, Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej, Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej, Seminarium dla Nauczycieli Religii Mojżeszowej. Bliskie poglądom Janusza Korczaka były idee i formy działalności Polskiego Komitetu Opieki nad Dzieckiem⁵, w którego prace był mocno zaangażowany. Na łamach pedagogicznego czasopisma „Życie Dziecka”, doktor Korczak wielokrotnie dzielił się swoimi spostrzeżeniami i opiniami, postulował zmiany, które uwzględniały potrzeby i autonomię dziecka. Korczak popierał wszelkie inicjatywy społeczne, których celem było polepszenie sytuacji dziecka, był gorącym zwolennikiem „Tygodnia Dziecka” – uroczystości, której głównym celem było zwrócenie uwagi społeczeństwa na potrzeby małego człowieka.

Założeniem artykułu jest omówienie, na podstawie dostępnych materiałów źródłowych, „Tygodnia Dziecka” – uroczystości organizowanej przez Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem. W niniejszej pracy skorzystano z wydanej w 1928 roku instrukcji organizacyjnej „Tygodnia Dziecka” oraz sprawozdań zamieszczanych na łamach czasopisma pedagogicznego „Opieka nad Dzieckiem”. Czasopismo poświęcone ochronie macierzyństwa, opiece nad

⁴ Na temat Nowego Wychowania i szkół eksperymentalnych w II Rzeczypospolitej zob. C. M. Handerson, *Nowe Wychowanie*, Warszawa 1925; W. Okoń, *Szkoły eksperymentalne w świecie 1900-1975*, Warszawa 1978; S. Dobrowolski, T. Nowacki, *Szkoły eksperymentalne w Polsce 1900-1964*, Warszawa 1966; J. Sobczak, „*Nowe Wychowanie*” w polskiej pedagogice okresu Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, Bydgoszcz 1998; D. Drynda, *Geneza Nowego Wychowania w Polsce*, [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, Cz. Majorek, A. Meissner (red.), Rzeszów 2000.

⁵ Do podstawowych działań Polskiego Komitetu Opieki nad Dzieckiem należało m.in. koordynowanie akcji kolonijnych, organizowanie Stacji Pomocy Matce i Dziecku, wydawanie czasopism i literatury fachowej z zakresu pediatrii, pedagogiki czy psychologii. Komitet Polski Międzynarodowego Kongresu Opieki nad Dzieckiem, *Opieka nad macierzyństwem, dziećmi i młodzieżą w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1928; *Stacja Opieki nad Matką i Dzieckiem*, oprac. M. Gromski, L. Bartel, Warszawa 1926.

dziećmi i młodzieżą⁶. Natomiast przebieg „Tygodnia Dziecka” opisano na przykładzie uroczystości odbywających się w okresie międzywojennym w Białymstoku. Korzystając z międzywojennej prasy codziennej (m.in.: „Dziennik Białostocki” z lat 1928-1939; „Gazeta Białostocka Dzień Dobry” z lat 1931-1939) oraz zachowanych najstarszych kronik szkół powszechnych (*Kronika szkoły powszechnej nr 1 w Białymstoku 1915-1939; Kronika szkoły powszechnej nr 5 1921-1938*). Przykład „Tygodnia Dziecka” w Białymstoku będzie swoistą egzemplifikacją założeń teoretycznych realizowanych w II Rzeczypospolitej. Międzywojenne święto dziecka ukazuje tendencje ówczesnej oświaty oraz realizację idei korczakowskich w praktyce edukacyjnej.

„Tydzień Dziecka” w międzywojennym Białymstoku

W celu zapoznania społeczeństwa z warunkami codziennego życia dzieci i młodzieży oraz upowszechnienia najnowszych osiągnięć wiedzy z zakresu sposobów i metod wychowawczych, Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem w 1928 roku zorganizował na obszarze całej II Rzeczypospolitej – „Tydzień Dziecka”. Głównym celem i ideą uroczystości było „obudzić głębsze zrozumienie w społeczeństwie sprawami dziecka i młodzieży oraz wyjaśnić potrzebę troskliwej i racjonalnej opieki”⁷. Poprzez wzrost świadomości społeczeństwa zamierzano wzbudzić troskę o losy jednostki i stworzyć warunki do pełnego twórczego rozwoju każdego dziecka z uwzględnieniem jego indywidualnych możliwości i naturalnych predyspozycji.

Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem jako pomysłodawca opracował cele i zadania uroczystości oraz przygotował harmonogram przebiegu „Tygodnia Dziecka” wraz z instrukcją organizacyjną i materiałami promocyjnymi. W każdym województwie za organizację „Tygodnia Dziecka” odpowiedzialne były komitety wojewódzkie powoływane w Urzędach Wojewódzkich, których prezesem honorowym był wojewoda, a przewodniczącą wojewodzina. W skład wojewódzkich komitetów organizacyjnych wchodził przedstawiciel duchowieństwa, instytucji opiekujących się dziećmi, instytucji rządowych,

⁶ Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem wydawał czasopismo pt.: „Opieka nad Dzieckiem. Czasopismo poświęcone ochronie macierzyństwa, opiece nad dziećmi i młodzieżą”, które od 1933 roku wydawano jako „Życie Dziecka”, a od 1938 roku czasopismo zatytułowano jako „Życie Młodych”.

⁷ Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem, *„Tydzień Dziecka” Instrukcje organizacyjne*, Warszawa 1928, s. 1.

samorządowych i społecznych oraz osoby prywatne cieszące się zaufaniem i popularnością w społeczeństwie.

W okresie międzywojennym w Białymstoku „Tydzień Dziecka” organizowano przy Wojewódzkim Komitecie „Tygodnia Dziecka” pod przewodnictwem wojewodzin. W 1928 roku „Tydzień Dziecka” w Białymstoku został zorganizowany przez Wojewódzki Komitet „Tygodnia Dziecka”, pod protektorem wojewodziny Marii Kirstowej⁸, a od 1930 roku przez kolejne cztery lata opiekę nad białostockim Komitetem obejmowała Regina Zyndram-Kościałkowska. Praktyczną organizacją uroczystości zajmowało się Towarzystwo Wojewódzkie Opieki Społecznej „Przystań”, w przedsięwzięcie zaangażowani byli lekarze m.in.: Zygmunt Brodowicz, Berta Szaykowska, Irena Białówna, Anna Ellert. Do zadań Komitetu „Tygodnia Dziecka” należało upowszechnianie opieki nad dzieckiem oraz pozyskiwanie funduszy dla instytucji opiekujących się dziećmi. W tym celu organizowano sprzedaż znaczków, odznak członkowskich i nalepek na okna, dbano o reklamę, przygotowywano zabawy i kwesty oraz pozyskiwano rabaty u firm handlowych. Białostocki Komitet Wojewódzki koordynował przebieg „Tygodnia Dziecka” w całym województwie oraz ponosił odpowiedzialność finansową za całe przedsięwzięcie.

Prace organizacyjne wymagały przygotowania nie tylko poszczególnych dni w ramach „Tygodnia Dziecka”, ale także zaangażowania społeczeństwa i nawiązania współpracy z nauczycielami⁹ oraz zainteresowania uroczystością samej młodzieży i dzieci. W tym celu przeprowadzono wcześniej szeroką akcję propagandową – korzystając z plakatów, znaczków, nalepek oraz artykułów w czasopismach pedagogicznych i prasie lokalnej informowano o znaczeniu i potrzebie „Tygodnia Dziecka”. Powodzenie inicjatywy zależało od pozytywnego stosunku i wsparcia całego społeczeństwa, dlatego też wiele wysiłku organizatorzy włożyli w przygotowanie listów i apeli do społeczeństwa. Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem zwracał się z prośbami o pomoc do osób prywatnych, do cukierników i fabrykantów, aby dostarczali słodczyce do

⁸ „Dziennik Białostocki” 1928, nr 257.

⁹ W celu powiadomienia i zaangażowania w uroczystości „Tygodnia Dziecka” nauczycieli wraz z uczniami ze wszystkich szkół, prezes Rady Fundacji Polskiego Komitetu Opieki nad Dzieckiem A. Lednicki wraz z przewodniczącą Komisji Propagandy H. Sujkowską wysyłali pisma i odezwy do Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskiego Szkół Średnich, Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego, Nauczycieli Szkół Powszechnych i Związku Zawodowego Nauczycieli i Wychowawców Przedszkoli, Związku Zawodowego Nauczycieli Żydowskich Szkół Średnich oraz Związku Nauczycieli Żydowskich Szkół Powszechnych. *„Tydzień Dziecka” Instrukcje...*, s. 25.

wojewódzkich Komitetów „Tygodnia Dziecka”, gdyż „dla wielu dzieci cukierek czy piernik, otrzymany tego dnia może będzie jedynym zrealizowaniem tak bardzo naturalnego w nich pragnienia”¹⁰. W Białymstoku do bezpłatnej sprzedaży nalepek „Tygodnia Dziecka” w cenie 20, 50 groszy i 1 zł zaangażowali się fabrykanci, właściciele sklepów i aptek¹¹.

„Tydzień Dziecka” odbywał się w ramach opracowanego tematycznie harmonogramu, co powodowało ujednoczenie uroczystości w całym kraju, ale nie ograniczało inwencji Komitetów wojewódzkich¹². Każdy kolejny dzień poświęcano różnym aspektom wychowania dziecka uwzględniając opiekę nad

¹⁰ Ibidem, s. 35.

¹¹ W organizację „Tygodnia Dziecka” zaangażowane były prywatne firmy białostockie, m.in.: Hurtownia Tytoniowa Tchurzewskiego, Apteka Hermanowskiego, Drogeria Hobrowskiego, Księgarnia Czapskiej, Księgarnia Nauczycielska, Sklep Spożywczy Glińskiego, Kasa Spółdzielcza, Zjednoczenie Chrześcijańskie, Skład Broni St. Homana, Hofman i S-ka, Dom Handlowy Rozwój, Apteka Filipowicza i Moskiewskiego, Dobrobut, Stowarzyszenie Radio Motorów, Skład Sukna Morgollis, Skład Papieru Lewkowski, Molenda i syn, Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa, Skład Broni Gołębiowskiego, Piekarnia Mładka, Handel Wódek Efrona, Apteka Gesnera, „Dziennik Białostocki” 1928, nr 261.

¹² Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem opracował dokładny harmonogram przebiegu „Tygodnia Dziecka”. Pierwszy dzień określono jako: „Święto Dziecka” i było organizowane dla wszystkich dzieci od 6 do 14 lat. „Święto Dziecka” rozpoczynało się o godz. 8.30 zbiórką w lokalach szkolnych i przedszkolach, skąd dzieci zaopatrzone w odznaki, chorągiewki, kwiaty i zielen przy dźwiękach orkiestry przy opiece wychowawców wyruszały do punktu zbornego w celu uformowania pochodu. Po zakończeniu defilady przewidziany był odpoczynek połączony z posiłkiem (mleko, lemoniada, słodkie pieczywo, przysmaki, słodycze). Od godziny 12.00-12.30 dzieciom planowano wycieczki do kina i teatrów. Po przerwie obiadowej o godzinie 16.00-17.00 dla dzieci z przedszkoli i dwóch młodszych oddziałów szkół powszechnych organizowane były gry i zabawy na placach, boiskach i w ogrodach. Dla starszych dzieci szkół powszechnych organizowano wycieczki autami, statkami, a nawet aeroplanami. Drugi dzień w ramach „Tygodnia Dziecka” poświęcono kwestiom związanym z wychowaniem dziecka w pierwszych latach jego życia, wobec czego organizowano zwiedzanie m.in.: żłobków, domów wychowawczych, stacji opieki nad matką i dzieckiem. Trzeci dzień przeznaczono na propagowanie wychowania fizycznego – umożliwiano społeczeństwu odwiedzanie kolonii, półkolonii, boisk, sal gimnastycznych, klubów sportowych. Czwartego dnia organizatorzy proponowali skupić się na kwestiach wychowania umysłowego dziecka i zapoznać społeczeństwo z pracą codzienną przedszkoli, szkół z urządzonymi wystawami dziecięcych prac, bibliotek dla młodzieży. Celem czwartego dnia „Tygodnia Dziecka” było wzmocnienie współpracy pomiędzy instytucjami szkolnymi a rodzicami. Natomiast piąty dzień poświęcono wychowaniu moralnemu dziecka umożliwiając zwiedzanie tych instytucji, które przeciwdziałały złym wpływom ulicy. Celem dnia było wzbudzenie świadomości dziecka, że ktoś poza zakładem opiekuńczym o nim myśli i troszczy się. Komitet Opieki nad Dzieckiem chciał także zachęcić społeczeństwo do tworzenia kół opiekunów, którzy zabieraliby sieroty na niedziele i święta do swoich domów. Szóstego dnia skupiano uwagę społeczną nad kwestiami związanymi z sytuacją dziecka zarobkującego i potrzebą szkolnictwa zawodowego, dlatego też organizowano zwiedzanie warsztatów pracy małoletnich oraz informowano o prawodawstwie związanym z warunkami pracy, które obowiązywało w Polsce. Ostatni dzień w ramach „Tygodnia Dziecka” poświęcono roli matki w wychowaniu, aby podkreślić znaczenie pracy kobiety – matki i wychowawczynie organizowano odczyty dotyczące ustawodawstwa ochronnego i opieki społecznej. Zob. „Tydzień Dziecka” *Instrukcje...*

dzieckiem w pierwszych latach jego życia, wychowanie fizyczne, kształcenie czy wychowanie moralne. „Tydzień Dziecka” rozpoczynał się „Świętem Dziecka”, a kończył „Dniem Matki”. „Tydzień Dziecka” był określany jako „Karnawał Dziecięcy”, „Święto Przyszłości”, natomiast „Dzień Dziecka”, który był skierowany do dzieci w wieku od 6 do 14 lat, nazywano także „Świętem Dziecka”. W Białymstoku uroczystości przebiegały według programu opracowanego przez Komitet Wojewódzkiego „Tygodnia Dziecka” – Towarzystwo Wojewódzkie Opieki Społecznej „Przystań”, jako oficjalnego przedstawiciela. Komitet Województwa Białostockiego kierując się wytycznymi Polskiego Komitetu Opieki nad Dzieckiem i uwzględniając sytuację gospodarczą, społeczną i etniczną Białegostoku przygotował harmonogram „Tygodnia Dziecka” składający się z sześciu etapów (1. Nabożeństwo; 2. Defilada młodzieży szkolnej; 3. Rozdanie cukierków wszystkim dzieciom i książek biedniejszym; 4. Przedstawienia filmowe dla młodzieży w kinach; 5. Odczyty dla dorosłych w teatrze; 6. Odczyty w szkole dla rodziców). W międzywojennym Białymstoku, gdzie ponad 50% mieszkańców stanowiła społeczność żydowska, „Tydzień Dziecka” uwzględniał strukturę etniczną miasta¹³. 16 września 1928 roku uczniowie szkół powszechnych od godz. 9.30 rozpoczęli pochód ulicami miasta w kierunku kościołów i synagog, gdzie o godz. 10.00 odbywały się nabożeństwa. Natomiast o godzinie 10.45 dzieci i młodzież uczestniczyła w uroczystościach szkolnych. W szkołach powszechnych odbywały się wówczas pogadanki, deklamacje, zabawy i uroczyste poczęstunki. W godzinach popołudniowych, od godziny 13.00 uczniowie białostockich szkół powszechnych korzystali z bezpłatnych seansów filmowych¹⁴.

W kronice Żeńskiej Publicznej Szkoły Powszechnej nr 5 można odnaleźć wpis z 1928 roku przedstawiający przebieg uroczystości w szkole.

„Z tej okazji młodzież w dniu 16-go września uczestniczyła na uroczystym nabożeństwie, następnie na uroczystości w szkole, gdzie na program złożyły się śpiewy, deklamacje, przemówienia oraz rozdanie słodyczy i książek przesłanych

¹³ W 1919 roku w Białymstoku mieszkali wyznawcy judaizmu (53,7%), katolicy (40,2%), ewangelicy (3,2%) oraz prawosławni (2,8%). Według danych ze spisu powszechnego z 1921 roku na 76 792 mieszkańców Białegostoku 46,6% stanowili Polacy; 48,7% Żydzi; 1,9% Niemcy; 1,8% Rosjanie; 0,8% Białorusini oraz 0,2% inni grupy etniczne. A. Lechowski, *Białystok w latach 1919-1939*, [w:] *Historia Białegostoku*, A. Cz. Dobroński (red.), Białystok 2012, s. 367; A. Sadowska, *Białystok jako typ miasta zróżnicowanego etnicznie*, [w:] *Białystok w 80-leciu. W rocznicę odzyskania niepodległości 19 lutego 1919 – 19 lutego 1999*, C. Kukło (red.), Białystok 2000, s. 182.

¹⁴ „Dziennik Białostocki” 1928, nr 257.

dla dzieci przez komitet Organizacyjny miasta Białegostoku. Uroczystości tego dnia zakończyły się wyświetlaniem młodzieżowych filmów w kinach¹⁵.

W okresie międzywojennym w Białymstoku intensywnie rozwijało się prywatne szkolnictwo mniejszości żydowskiej¹⁶. Idea „Tygodnia Dziecka” była równie ważna i bliska szkołom prywatnym jak szkołom publicznym. Prywatne szkoły żydowskie „Święto Dziecka” organizowały innego dnia niż szkoły powszechne, program uroczystości był jednakowy. Uczniom organizowano uroczystości w szkołach, defiladę oraz przedstawienia teatralne.

„20 września o godz. 9 rano zbiorą się rodzice wraz z dziećmi w szkołach prywatnych żydowskich, gdzie będą wygłaszane przez kier. wników szkół i nauczycieli okolicznościowe przemówienia. Następnie dzieci będą deklamować wierszyki, odśpiewają pieśni i o godzinie 10.45 wraz z orkiestrami wyruszą na Rynek Kościuszki, gdzie zbiorą się na placu koło «Jednoczenia» – tam odbędzie się defilada dzieci szkół prywatnych żydowskich w obecności władz państwowych, samorządowych, i szkolnych. Pochód będzie zdążył w stronę ulicy Lipowej i Sienkiewicza do kina «Apollo» i «Modern», gdzie odbędą się bezpłatne przedstawienia¹⁷.”

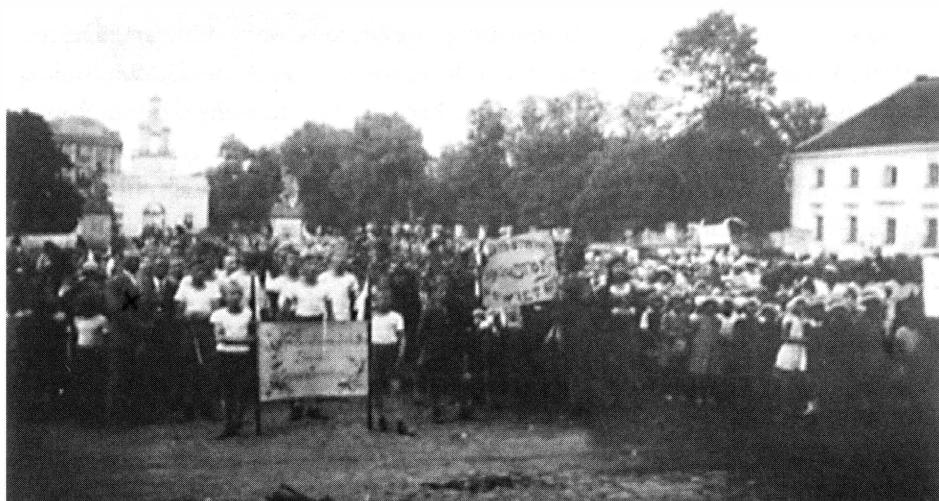
Istotnym etapem „Święta Dziecka” była uroczysta defilada ulicami miasta Białegostoku. W 1928 roku ponad 4000 uczniów prywatnych szkół żydowskich w asyście nauczycieli przemaszerowało głównymi ulicami miasta, prezentując się wojewodzinie M. Kirstowej, wicewojewodzie M. Tyszcze, naczelnikowi wydziału samorządowego, prezesowi Izby Skarbowej, staroście Bielskiemu, komendantowi policji, zastępcy komendanta, prezydentowi miasta pułkownikowi Michałowi Ostrowskiemu, inspektorowi szkolnemu Mieczysławowi Jureckiemu¹⁸. Pochód został wcześniej zaplanowany, gdyż według wytycznych nie mógł trwać dłużej niż 1,5 godziny, a jego trasa musiała zostać wytyczona z uwzględnieniem miejsc istotnych historycznie dla miasta.

¹⁵ *Kronika Publicznej Szkoły Powszechnej nr 5 w Białymstoku*, wpis z dn. 18 IX 1928.

¹⁶ W Białymstoku w 1919 roku funkcjonowały 53 szkoły żydowskie powszechne, natomiast w roku szkolnym 1928/1929 było 25 szkół powszechnych prywatnych i żydowskich religijnych. Według J. Kowalczyka w szkołach prywatnych i religijnych żydowskich w okresie międzywojennym uczyło się 30-40% młodzieży uczęszczającej do szkół powszechnych. Na temat szkolnictwa żydowskiego w okresie międzywojennym, zob. J. Kowalczyk, *Oświata w Białymstoku w latach 1919-1939*, [w:] *Studia i materiały do dziejów miasta Białegostoku*, t. 1, Białystok 1968, s. 359-360, A. Szarkowska, *Szkoły prywatne w województwie białostockim w latach 1918-1939*, Białystok 2009 (maszynopis pracy doktorskiej).

¹⁷ „Dziennik Białostocki” 1928, nr 261.

¹⁸ „Dziennik Białostocki” 1928, nr 262.

„Święto Dziecka” w dniu 3 czerwca 1931 roku.

Źródło: *Kronika Publicznej Szkoły Powszechnej nr 1 im. Juliusza Słowackiego w Białymstoku*, wpis z roku 1930.

Ważną formą upowszechniania wiedzy o opiece i potrzebach dziecka była pedagogizacja rodziców. W Białymstoku 23 września 1928 roku w Szkole Powszechnej nr 5 odbyła się konferencja dla rodziców. Kierowniczką szkoły Jadwiga Mosiewiczówna wygłosiła referat pt. KINO A DZIECKO, a lekarka szkolna dr Irena Białówna zaprezentowała zagadnienie dotyczące higieny oraz znaczenie powietrza, słońca i wody w życiu dziecka¹⁹. Irena Białówna w następnym roku w tej placówce wygłosiła odczyt nt. „Opieki społecznej nad dzieckiem”²⁰. Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem w celu przygotowania odczytów i wykładów prelegentom opracowywał wykaz literatury uwzględniając istotne zagadnienia w zależności od poszczególnych dni tematycznych.

Od 1930 roku „Tydzień Dziecka” postanowiono przenieść z okresu jesienno-wiosennego na porę wiosenną, wówczas w Białymstoku pod koniec roku szkolnego odbyła się wycieczka – majówka młodzieży wszystkich szkół powszechnych do Zwierzyńca, gdzie zorganizowano gry, zabawy i wspólny posiłek. „Impo- nujący i niecodzienny był widok powrotnego pochodu młodzieży wieczorem z akompaniującą im orkiestrą”²¹. Zmiana terminu „Tygodnia Dziecka” stworzyła nowe warunki do organizacji wycieczek i zabaw na powietrzu.

¹⁹ *Kronika Publicznej Szkoły...*, wpis z dn. 18 IX 1928.

²⁰ *Ibidem*, wpis z dn. 25 IX 1929.

²¹ *Ibidem*, wpis z dn. 23 VI 1930.

Wraz ze wzrastającą świadomością społeczeństwa „Tydzień Dziecka” w Białymstoku był coraz bardziej atrakcyjny i powszechny, a „Święto Dziecka” odbiegało od codzienności i było przepełnione radością. Organizowano pochody z orkiestrami, gry i zabawy, widowiska teatralne i kinowe, wycieczki oraz wystawy robót dziecięcych. Przebieg „Tygodnia Dziecka” w 1931 roku w jednym ze swoich felietonów opisuje Andrzej Lechowski, dyrektor Muzeum Podlaskiego w Białymstoku.

„W 1931 roku «Przystań», w dniach 28 maja 4 czerwca, zorganizowała «Tydzień dziecka». W Białymstoku i we wszystkich miastach i miasteczkach województwa odbywał się w tych dniach szereg odczytów i akademii dotyczących sytuacji dziecka, sprzedaż nalepek na okna, kwesty uliczne, zabawy dla dzieci. W środę 3 czerwca 1931 roku wyznaczone zostało «święto dziecka». O 9 rano dzieci ze wszystkich białostockich szkół publicznych powszechnych (było ich 16) i z prywatnych (tych było 29), wyruszyły pod opieką nauczycieli przez Zwierzyniec do Rozkoszy. Ten podmiejski «kurort» nie służył już rozrywce. Tak więc alejami Zwierzynca maszerowało do wyznaczonego punktu 10 tysięcy dzieci! Na miejscu czekały na nie gry, zabawy, zwiedzanie ogrodu i wspólny posiłek. O godzinie 15 nastąpił powrót do miasta. Dzieciarnia w wojskowym szyku przedefilowała przez dziedzińce pałacu Branickich, gdzie mieścił się Urząd Wojewódzki. Defiladę przyjmował sam wojewoda Marian Zyndram-Kościałkowski, któremu towarzyszył dr Zygmunt Brodowicz. Na czwartek 4 czerwca przewidziano finał. Nic to, że tego samego dnia wypadło święto Bożego Ciała. Uroczystości kościelne rozpoczynały się w Farze o godzinie 10, po czym procesja ruszyła przez Rynek Kościuszki i dalej ulicami Sienkiewicza, Warszawską, Pałacową, Kilińskiego, aby dotrzeć z powrotem do Fary. Po jej zakończeniu, w ogrodzie miejskim im. ks. Józefa Poniatowskiego rozpoczęła się zabawa ogrodowa”²².

W 1931 roku „Święto Dziecka” w Białymstoku było uroczystością wspólną dla wszystkich dzieci, społecznie popieraną i wspieraną przez mieszkańców Białegostoku. Zrozumieniu idei „Tygodnia Dziecka” sprzyjały wspólne spotkania i koncerty organizowane w ramach uroczystości²³. „Tydzień Dziecka” popularyzował idee opieki nad dzieckiem i angażował cały ówczesny potencjał społeczny. Stanowił zarazem pretekst do podjęcia tematyki związanej

²² A. Lechowski, *Tydzień Dziecka*, „Kurier Poranny” z 9 czerwca 2009.

²³ Na zakończenie „Tygodnia Dziecka” ostatniego dnia 23 września o godz. 13.00 odbyła się bezpłatna akademia – koncert w „Palace” z udziałem m.in. prezesa Rady Miejskiej prof. Młyńskiego i dr A. Tyllemana, „Dziennik Białostocki” 1928, nr 264.

z potrzebami dziecka i rozwojem opieki społecznej, o czym informowano społeczeństwo na łamach codziennej prasy lokalnej²⁴. Podczas „Tygodnia Dziecka” białostoczanie dowiadywali się o prawach dziecka podpisanych w ramach Konwencji Genewskiej²⁵. Krytykowano kary fizyczne i znęcanie się moralne nad dzieckiem, postulowano, aby z szacunkiem i miłością wychowywać dzieci „Miłość, rozum dobroć! Wielki to słowa – ale też dziecko, przyszły człowiek – wielka to sprawa”²⁶.

Podsumowanie

W okresie międzywojennym zaczęto uwzględniać potrzeby i naturalne możliwości dziecka. W sytuacji odbudowującego się państwa polskiego szczególną uwagę zwracano na kwestie związane z wychowaniem i kształceniem młodego pokolenia, które miało stanowić fundamentalne źródło stabilizacji i bezpieczeństwa państwa. Charakterystyczną cechą pedagogiki w II Rzeczypospolitej było jednoczesne konstruowanie koncepcji pedagogicznej i praktyczne realizowanie jej w rzeczywistości edukacyjnej. Teorie pedagogiczne, idee wychowania były konsekwentnie wprowadzane w praktykę i realizowane na gruncie oświatowym. W niezwykle imponującym i bogatym dorobku polskiej pedagogiki okresu międzywojennego należy zwrócić szczególną uwagę na „Tydzień Dziecka” – święto o charakterze ogólnopolskim, którego celem było uświadomienie społeczeństwa w zakresie potrzeb dziecka i zapoznanie z tendencjami w wychowaniu.

„Tydzień Dziecka” był uroczystością, kiedy „dzieci się cieszyły i weseliły i dawały radość innym dzieciom [...] aby w Dniu Dziecka, żadne dziecko nie było zapomniane”²⁷. Natomiast od dzieci oczekiwano twórczego zaangażowania w przebieg uroczystości. Uczniowie przygotowywali chorągiewki, ilustrowali i robili przeźrocza do bajek, przygotowywali upominki (rysunki, wycinanki) dla matek, sierot i dzieci chorych. Wszelkie prace z uczniami były inicjowane przez nauczycieli, którzy otrzymywali materiał instruktażowy

²⁴ „Polska dobrą matką dla swoich dzieci. Coraz więcej milionów na cele opieki nad najmłodszymi”, „Dziennik Białostocki” 1928, nr 257.

²⁵ Ibidem.

²⁶ „Nie bijcie dzieci Różgą, batem i pasem nie przepędza się złych skłonności i wad”, „Dziennik Białostocki” 1928, nr 261.

²⁷ „Tydzień Dziecka” *Instrukcje...*, s. 26.

dotyczący sposobów wykonania przeźroczy, spis lektur i wykaz zalecanych bajek. Wytyczne, przygotowane przez Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem, nie ograniczały inwencji nauczyciela, ale niepodważalnym kryterium doboru treści było przysporzenie dzieciom radości i szczęścia. Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem nie pozostawał obojętny na spostrzeżenia dzieci i młodzieży. Uczestnicy „Tygodnia Dziecka” mogli opisywać swoje marzenia, dobre oraz złe zachowania w otoczeniu i przesyłać je do Komitetu „Tygodnia Dziecka”. „Tydzień Dziecka” w II Rzeczypospolitej był świętem przyszlých pokoleń narodu – „świętem przyszłości”²⁸.

Uczył wsparcia i pomocy innym, umożliwiał wzajemnie poznanie dzieci i ludzi dorosłych. Poprzez spotkania z dziećmi w szkole, domu, na ulicy, w ogrodach, różnych miejscowościach, górach, nad morzem dorośli mogli zacząć rozumieć potrzeby najmłodszego pokolenia²⁹. Janusz Korczak, który należał do Polskiego Komitetu Opieki nad Dzieckiem w pełni popierał idee „Święta Dzieci”, w którym dostrzegał możliwości poznania, wzajemnego zrozumienia i pojednania. Wskazywał możliwość rozmowy, poświęcenia przynajmniej godziny, aby wsluchać się w problemy, aby dziecko mogło wygarnąć żale, a rodzic mógł opowiedzieć o swoim dzieciństwie. Stworzenie wspólnej płaszczyzny porozumienia było niezbędne w pokonywaniu trudności dziecka. Korczak proponował, aby tę uroczystość wykorzystać do oczyszczenia relacji i korzystając ze zrozumienia i szczerości budować nową płaszczyznę dialogu. Celem uroczystości, według J. Korczaka, było pokazanie świata dorosłych i dzieci, że są różne, ale łączą je podobne emocje. „Nie jest to święto kościelne ani narodowe ale miły, wesoły dzień odpoczynku, zabaw i podarków właśnie dla dzieci [...]. Święto pojednania, święto przymierza. Przebaczyć winy, zapomnieć żale, złożyć obietnicę wzajemnej pobłażliwej przyjaźni”³⁰.

„Tydzień Dziecka” w pełni wpisywał się w ówczesną sytuację oświatową. Z jednej strony dbano o społeczeństwo, które było istotą państwa okresu międzywojennego, a z drugiej rozwój oświaty nie mógł pominąć tendencji europejskich związanych z Nowym Wychowaniem, którego wyznacznikiem była Deklaracja Praw Dziecka uchwalona na Międzynarodowym Zjeździe Opieki nad Dzieckiem w Genewie w 1925 roku. Organizowanie „Tygodnia Dziecka” w międzywojennym Białymstoku było formą rozwoju oświaty i pracy społecznej w mieście oraz imponującym przykładem wykorzystywania propozycji i innowacji edukacyjnych poprzez realizowanie idei korczakowskich. Mam

²⁸ Ibidem, s. 35.

²⁹ Ibidem, s. 36.

³⁰ J. Korczak, *Święto Dziecka*, „Opieka nad dzieckiem” 1930, nr 3, s. 113-114.

nadzieję, że artykuł ten uzupełnia wiedzę z rozwoju oświaty w okresie międzywojennym, pomimo że nosi charakter przyczynkarski, a analiza przebiegu i znaczenia „Tygodnia Dziecka” w międzywojennym Białymstoku wymaga dalszych badań³¹.

³¹ Od 2011 roku dr U. Wróblewska z Zakładu Historii Wychowania Wydziału Pedagogiki i Psychologii UwB wspólnie z mgr Karoliną Radłowską z Białostockiego Muzeum Wsi, Oddziału Muzeum Podlaskiego w Białymstoku prowadzą prace dokumentacyjne i badania terenowe dotyczące przemian uroczystości szkolnych w XX w.